

Mariusz Kowalski

Recenzja litewskiego atlasu geograficznego: Mindaugas Baltrušaitis, Marius Čeponis, Jurgita Mačiulite, Rytas Šalna, 2013, *Žemė, Geografijos atlasas mokyklai*, Briedis, Vilnius.

Szkolny atlas geograficzny sygnowany nazwiskami dwóch kartografów (Mindaugas Baltrušaitis, Marius Čeponis) i dwóch konsultantów (Jurgita Mačiulite, Rytas Šalna) został wydany w roku 2013 przez wydawnictwo *Briedis*. Publikacja przeznaczona jest do nauki geografii we wszystkich klasach, w których uczy się geografii. Atlas liczy 144 strony i podzielony jest na bloki tematyczne. Na końcu zawiera indeks nazw geograficznych.

Atlas przedstawia główne zjawiska i procesy składające się na środowisko geograficzne Litwy, świata i poszczególnych kontynentów. W pierwszym rozdziale (*Lietuva*) przedstawiono środowisko geograficzne Litwy oraz jej powiązania gospodarcze z zagranicą. Kolejny rozdział (*Pasaulis*) poświęcony jest omówieniu elementów środowiska geograficznego świata. Po nim następuje rozdział prezentujący Europę i jej podstawowe części: Europa Północna (*Šiaurės Europa*), Europa Wschodnia (*Rytų Europa*), Europa Środkowa (*Vidurio Europa*), Europę Południową i południowowschodnią (*Pietų ir pietryčių Europa*). Kolejne rozdziały (str. 110-133) prezentują środowisko geograficzne Azji (z wyróżnieniem Chin, Japonii i Korei), Afrykę, Australię i Nową Zelandię, Amerykę Południową, Amerykę Północną, Arktykę i Antarktydę. Treści związane z Polską i Polakami pojawiają się przede wszystkim w części dotyczącej Litwy, świata i Europę.

Geografia Litwy (str. 8-37). Do większości map prezentowanych w tym rozdziale nie można mieć zastrzeżeń. Są jednak wyjątki:

Strona 16. Na mapie Morza Bałtyckiego złe oznaczenie typów wybrzeża w Polsce. Rejon zatoki Gdańskie (Mierzeja Helska i Wiślana) zostały oznaczone jako wybrzeża abrazyjne. Są to tymczasem wybrzeża akumulacyjne (stąd mierzeje). Ta część polskiego wybrzeża powinna być oznaczona tak, jak Mierzeja Kurońska (Kuršių nerija) i jej najbliższe otoczenie.

Strona 28. Mapy etniczne Litwy.

Pierwsza mapa w sposób właściwy pokazuje strukturę etniczną rejonów samorządowych.

Druga mapa, przedstawiająca dialekty języka litewskiego, może sugerować, iż we wschodniej Litwie takie dialekty dominują nad innymi językami. Nie wskazano, że są one w mniejszości w stosunku do dialektów słowiańskich, albo, że w ogóle nikt już nimi się tu nie posługuje. Z drugiej strony zbyt obszernie zaznaczono dialekty litewskie w Białorusi i Polsce. Jako litewskojęzyczne zaznaczono okolice Lazdun (Lazunai), Opsy (Apsas), Woronowa, gdzie językiem litewskim miejscowa ludność już się nie posługuje. Rysunek jest też w wielu miejscach mało precyzyjny. Według mapy Puńsk leży poza obszarem litewskojęzycznym, co jest niezgodne z prawdą.

Geografia świata (str. 38-75). Na większości map Polska i treści z nią związane są przedstawione prawidłowo. Pojawia się jednak kilka zastrzeżeń:

Strona 54. Kierunki migracji przedstawione są poprawnie. Nie jest jednak określony okres w jakich te migracje się odbywały: w przeszłości (jak dalekiej) czy obecnie? Ewidentnie dostrzec można różne zakresy czasowe, przede wszystkim współczesność i migracje związane z II wojną światową (np.

zasiedlenie polskich ziem zachodnich). Nie jest to jednak w żaden sposób wyróżnione. Odbiorca atlasu może wszystko zinterpretować jako najnowsze zjawiska.

Strona 57. Mapa języków świata. Według mapy wschodnia Litwa (Wileńszczyzna) jest bałtycka pod względem językowym. Można by to zignorować z uwagi na skalę mapy, ale na tejże samej mapie zaznaczona jest m.in. dominacja języka niemieckiego we włoskim Tyrolu, szwedzkiego w południowej Finlandii i celtyckiego w Bretanii (choć w tym ostatnim przypadku jest to już przeszłość). Obszary te są podobnej wielkości co słowiańskojęzyczny region wschodniej Litwy.

Strona 63. Na mapie pokazującej zróżnicowanie społeczno-gospodarcze dyskusyjne wydzielenie obszaru Europy środkowej i Wschodniej, w opozycji do Europy Zachodniej i do Wspólnoty Niepodległych Państw. Inne kontynenty są całością: Afryka, Ameryki. Podobnie niezrozumiałe wydzielenie Japonii z Azji.

Geografia Europy (str. 76-109). Na większości map Polska i zagadnienia związane z Polską zaprezentowane prawidłowo. Jest jednak kilka istotnych wyjątków:

Strona 83. Na mapie języków Europy pojawia się nieco kuriozalną sytuację. Obszar językowy słowiański w Litwie to dwie małe plamki, tej samej właściwie wielkości co obszar językowy litewski na Białorusi. W rzeczywistości różnica jednak jest zasadnicza. W Litwie plamki te odpowiadają ok. 300 tysiącom ludzi (Polaków, Białorusinów, Rosjan) zamieszkujących w sposób zwarty wschodnią część kraju. W Białorusi Litwini z okolic Gierwiat (lt. Gervėčiai) i Pelesy (lt. Pelesa) to zaledwie kilka tysięcy. Podobną dysproporcję na mapie można dostrzec porównując obszar języka litewskiego w Polsce (Suwalszczyzna) z obszarem języków słowiańskich w Litwie. Należy przypomnieć iż Litwini stanowią w Polsce jedynie ok. 6 tys. Generalnie więc obszary języka litewskiego poza Litwą są zbyt duże, obszary języków słowiańskich w Litwie zbyt małe.

Strona 84. Na mapie gospodarczej Europy pojawia się określenie *Silezija* (podobnie jest na mapie ze strony 60) w odniesieniu do Zagłębia Górnośląskiego. Należy jednak pamiętać, iż Górny Śląsk w języku litewskim to *Aukštutinė Silezija*. Co prawda zagłębie to znajduje się na obszarze województwa śląskiego, ale nosi nazwę Zagłębia Górnośląskiego. Widać tu pewną niekonsekwencję, gdyż na mapie ze strony 86 pojawia się poprawne określenie.

Strona 94. Mapa Europy Środkowej. Z polskich regionów historycznych pojawiają się nazwy tylko trzech: Pomorza, Mazur i Śląska. Brak jeszcze co najmniej Mazowsza, Podlasia, Wielkopolski i Małopolski. Sąsiednie Niemcy są pod tym względem znacznie lepiej potraktowane.

Strona 96. Trudno zrozumieć dlaczego wybrano uprawę lnu, jako jedną z ważniejszych upraw w Europie Środkowej (być może z uwagi na jego wyjątkowość). Zaznaczone na mapie miejsca jego upraw w Polsce nie zupełnie zgadzają ze stanem faktycznym.

Geografia pozostałych części świata (str. 110-133). Treści dotyczące Polski i Polaków w tej części atlasu praktycznie się nie pojawiają. Konwencja atlasu nie stwarza ku temu możliwości. To samo dotyczy zresztą Litwy i Litwinów. W tym kontekście pozytywnie należy ocenić uwzględnienie polskiej stacji antarktycznej na mapie Antarktydy ze strony 133.

Wnioski

Ogólną koncepcję recenzowanej publikacji należy ocenić pozytywnie. Atlas obejmuje wszystkie kontynenty z mapami fizycznogeograficznymi, polityczno-administracyjnymi i tematycznymi. Prezentowane treści dają podstawową wiedzę i wyobrażenia na temat środowiska geograficznego świata. Szczególnie wiele miejsca poświęcone jest Litwie, co jest zrozumiałe biorąc pod uwagę, iż adresatem publikacji jest litewski uczeń. Szata graficzna atlasu jest na wysokim poziomie a większość prezentowanych map opracowano fachowo.

W pozytywny sposób należy ocenić ogólną prezentację Polski. W stosunku do miejsca i znaczenia w Europie i świecie poświęcono naszemu krajowi wystarczająco dużo miejsca. Polska jawi się jako sąsiad Litwy i istotny partner w sferze politycznej i gospodarczej.

Uwagi dotyczą spraw szczegółowych, wypunktowanych powyżej. Generalnie można wyróżnić ich trzy rodzaje: ewidentne pomyłki (np. typ wybrzeża w Polsce), pewne niedociągnięcia merytoryczne (np. brak informacji o czasie migracji na str. 54) oraz przeinaczenia podyktowane względami ideologicznymi (patriotycznymi). Te ostatnie dotyczą przede wszystkim prezentacji zasięgu litewskiego obszaru etnicznego (językowego) w Litwie, Polsce i Białorusi. Na mapach prezentujących te zagadnienia jest on powiększany kosztem obszarów zamieszkałych w większości przez Polaków lub Białorusinów, co znacząco zniekształca istniejące w rzeczywistości stosunki.